

Nordens roll i Världen – Global etik och globalt ansvar i globaliseringens tidsålder

Av: António Barbosa da Silva

1. Inledning

Syftet med denna föreläsning är att argumentera för att *Nordens roll i världen bör ses i ljus av det globala ansvar som globaliseringsprocessen medför*.

I programmet för denna konferens finns det en implicit tes, nämligen att de nordiska länderna medverkar och bör fortsätta att medverka till att förbättra världen, dvs. att skapa en rättvisare värld. Detta sker först och främst genom samarbete i partnerskap. Jag accepterar denna tes.

Min *egen tes* är att Nordens roll i världen är en nödvändig betingelse för en rättvisare värld. Det finns dock flera andra nödvändiga villkor för det. En annan och för mitt speciella syfte relevant nödvändig betingelse för skapandet av en rättvisare värld idag är att både de rika och de fattiga länderna bli medvetna om sitt ökade ansvar i den globalisering av världen som sker idag. Och ett globalt ansvar förutsätter existensen av globala etiska normer (dvs. global etik)

För att försvara min tes om ett globalt ansvar skall jag gå till väga på följande sätt: Jag skall först ge en kort beskrivning av vad som menas med globalisering. För det andra skall jag beskriva fyra nödvändiga villkor för att en person, grupp eller en stat skall kunna anses vara ansvarig för en bestämd handling.

Efter presentationen av dessa tre villkor, skall jag till slutet ge ett tentativt förslag om hur ansvarsbördan bör fördelas mellan I-länder och U-länder och motivera det.

2. Globaliseringsbegreppet

Ordet ”globalisering” används idag i många sammanhang, både i en positiv och i en negativ betydelse eller mening.¹ I denna positiva mening menar man med globalisering en interaktion och kommunikation mellan människor som tillhör olika kontinenter, etnicitet och kulturer. Denna interaktion sker genom, handel, diplomati, turism, film musik, internationella sporttävlingar, internationella konferenser, internationella bistånd givna av stater och icke-politiska organisationer som: WHO, Röda Korset, Rädda Barn, läkare utan gränser, etc.

Den mest dominerande eller fokuserade aspekten av globaliseringen tycks vara den kommersiella och ekonomiska. Globaliseringens kommersiella aspekt kan illustreras på följande sätt: Om man går till vilken varuhus som helst i de nordiska länderna upptäcker man artiklar från nästan hela världen: kaffe, kakao, bananer, ananas och diverser andra frukter från olika delar av världen. Man finner kläder tillverkade i Kina och Thailand, elektroniska apparater tillverkade i Hongkong och Taiwan, bilar från Japan, USA, Tyskland och Frankrike, skor från Italien och Portugal, etc. Världen har verkligen kommit till oss oavsett var vi bor.²

¹ För mer om begreppet globalisering se Barbosa da Silva, a, ”Globalisering og kirkens ansvar. Kirkens ansvar for globaliseringens ulemper i lys av en global etik”. I: *Misjonstidende*, nr. 8, 2002: 22-23.

² Jfr Barbosa da Silva, A et al. *Värdetik för ett mångkulturellt Sverige. Ett teoretisk och empirisk analys av några nödvändiga villkor för en öppen – holistisk vård i ett pluralistiskt samhälle*. Lund: Studentlitteratur, 2003, sid 242.

Man kan uppleva samma mångfald av kommersiella produkter i andra länder, dvs. överallt i världen. Detta visar hur global världen har blivit. Ur denna synvinkel kan globaliseringen anses vara något positivt.

Från ekonomisk och till en viss grad kulturell ståndpunkt kan man i detta sammanhang definiera globalisering som en stegvis homogenisering av olika kulturer i världen. Denna homogenisering sker först och främst som ett resultat av export av den europeiska och amerikanska kulturen över hela jordklotet. Kulturella fenomen som är tecken på den paneuropeisering och panamerikanisering av världen som håller på att ske är att på de flesta håll i världen talar man engelska, lyssnar man på samma musik, kan man köpa samma typ av kläder och hushållsapparater, överallt brukas samma teknologiska och industriella produkter som *Coca Cola*, jeans, amerikanska filmer, etc.

En närmare analys av det fenomen som kallas globalisering visar dock att globaliseringen har inte bara en positiv aspekt som bör främjas, utan den har också en negativ aspekt som bör bekämpas. Och för att kunna bekämpa den krävs det ett större ansvar hos alla människor som berörs av och är medvetna om den.

2.1 Positiva aspekter av globaliseringen

En del människor betraktar följande utvecklingsprocesser som positiva aspekter av globalisering:

- 1). En ökad medvetenhet att människor som tillhör olika raser, nationer och kulturer utgör en enda mänsklighet som måste leva på samma planet (på jorden) och som måste *rättvist* dela med varandra den knappa resursen som finns eftersom alla är beroende av varandra på gott och ont.
- 2) En ökad medvetenhet om stora faror som hotar mänskligheten, faror som miljökatastrof, etnisk utrensning, möjligheten för ett atomkrig, international terrorism (efter 11.09.2001) svält i flera delar av världen, HIV/AIDS epidemi, etc.
- 3). Privatiseringen av statliga företag i icke-demokratiska länder och en strävan efter demokratisering av arbetsledning, så att alla som arbetar vid t ex ett företag kan vara delägare i och ansvariga för dess utveckling.
- 4). För det tredje kännetecknas globalisering av internationell handel och turism samt en intensiv och effektiv inter-kulturell kommunikation bl a via *Internet*.
- 5) Världen i stort och varje land eller nation har blivit mer pluralistisk och alla människor kräver idag en rättfärdig behandling tack vare en ökad kännedom om de mänskliga rättigheterna. Många arbetar dessutom för global solidaritet och rättvisa.

2.2 Negativa aspekter av globaliseringen

Som negativa aspekter av globaliseringen anses följande fenomen vara:

- (1) Den ekologiska förändringen som en konsekvens av global uppvärmning som angår alla människor och allt levande.
- (2) En global klimatförändring med negativa konsekvenser.
- (3) En ökad klyfta mellan rika och fattiga länder, så att rika länder blir rikare, medan fattiga länder blir fattigare och fattigare.
- (4) En internationalisering av vissa grova typer av brottslighet och kriminalitet via väl organiserade internationella maffiaorganisationer.

- (5) Korruption och spridning av farliga sjukdomar som AIDS, etc.³,
- (6) Relativisering av traditionella normer och värderingar bl a genom kulturförmedling via media.

Globaliseringsprocessen är delvis förorsakad av mänskliga handlingar som handel, exploatering och förorening av naturen missbruk av naturresurser, orättvis fördelning av världens rikedomar, etc.

De negativa aspekterna av globaliseringen aktualiserar ett ökat globalt ansvar hos alla människor som är medvetna om den. Men i detta sammanhang är det framför allt stater, internationella företag och olika frivilliga organisationer, som ger eller förmedlar bistånd till s.k. tredje världen, som bör ha största ansvar dels i kampen mot globaliseringens negativa aspekter eller effekter, dels i skapandet av en rättvisare värld.

3. Begreppen ansvar, frihet och plikt och deras inbördes relation

Innan jag presenterar fyra villkor för moraliskt eller etiskt ansvar vill jag klargöra några i detta sammanhang centrala begrepp som behövs för den fortsatta analysen.

3.1 Vad innebär det att någon är ansvarig för något?

Begreppet ansvar är centralt inom såväl etik som juridik. Jag skall behandla det i det följande primärt som etiskt begrepp.

Först vill jag säga att ansvar är nära relaterat till både frihet och plikt. Det är därför viktigt att klargöra deras inbördes relation när man skall ange villkoren för att någon är ansvarig för något.

För det andra vill jag påpeka att ansvar, frihet och plikt är relationsbegrepp, vilket innebär en person är ansvarig i förhållandet till någon eller något.⁴ Således har föräldrar ansvar för sina barn, lärare har ansvar för sina studenter, vårdpersonal har ansvar för sina patienter, syskon har ansvar för varandra, äktaparet har för varandra etc.

För det tredje vill jag påpeka att en människa är först och främst ansvarig för en handling som hon *kan* utföra, har utfört eller försummat att utföra.

För det fjärde är det viktigt att klart skilja mellan rätta handlingar i allmänhet och de handlingar som utgör plikter för en människa i en bestämd situation. Ur denna synvinkel kan vi säga att:

En person, låt oss kalla honom Per, är pliktig att utföra en bestämd handling (t ex att betala sin skuld till Paul), endast om Per ”står i ett bestämt förhållande till”⁵ Paul, t ex att Per är skyldig en summa pengar till Paul.

Att definiera pliktbegreppet i termer av rätta handlingar är i detta sammanhang att säga att *Per handlar rätt genom att betala sin skuld till Paul*. En plikt är en rätt handling som en individ är ”rättsligt eller moraliskt bunden” att utföra.⁶ Men det bör observeras att det finns många rätta

³ Jrf Forr, Gudleiv, ”En global sjukdom” (Korruption er en del av arvesynden, derfor uutryddelig). Oslo: *Dagbladet* lørdag den 20. sep. 2003, sid 3.

⁴ Primärt är det en person (eller en rationell varelse) anses kunna ha ansvar. När jag i det följande talar om en stat eller organisations ansvar förutsätter jag att en stat eller organisation representeras av en, flera eller många personers. Dessa har ansvar för vad staten eller organisation ’gör’.

⁵ Lübcke, Poul (red.), *Filosoflexikonet*. Stockholm: Forum 1993, sid 432f.

⁶ Ibid.

handlingar som ingen är pliktig att utföra. T ex det är rätt och tillåtet för Per att ge all sin rikedom till de fattiga eller till Röda Korset, men det är inte hans plikt att göra det. Om han gör det, gör han en god gärning som går långt utöver hans plikt. Han gör därför en prisvärdig handling.⁷ Om det blir hans vanor att göra prisvärda handlingar kan han anses vara en etisk modell för andra människor. Med etiska modeller menar jag sådana människor som kan fungera som våra förebilder i moraliskt hänseende, t ex Jesus, Franz av Assisi, Moder Tereza, Martin Luther King och Mahatma Gandhi.

3.2 Vad innebär det att någon har en plikt, eller är ansvarförpliktig?

Det är viktigt att observera att ansvar är både ett juridiskt och moraliskt begrepp. Både ur juridisk och ur etisk synvinkel är begreppet ansvar nära relaterat till begreppet plikt, så att begreppet **ansvar** kan definieras i termer av begreppet **plikt** på följande sätt:

En person är ansvarig endast för den handling som är hans/hennes plikt att utföra. Att en människa är *pliktig* att utföra en bestämd handling, betyder att hon är ”juridiskt eller etiskt bunden” att utföra den.

Från juridisk synpunkt är man straffbar om man inte utför den handling man är förpliktad att utföra, eller om man gör det på ett felaktigt sätt. Från etisk eller moralisk synpunkt är man klandervärdig om man medvetet utför sin plikt på ett felaktigt eller slarvigt sätt eller om man försummar att utföra den. T ex om en läkare eller en lärare är slarvigt, anses han/som som klandervärdig.

4. Fyra olika villkor för att någon är ansvarsförpliktig

Som vi har sett är ansvar både ett juridiskt och moraliskt begrepp. För enkelhetsskull och av utrymmesskäl skall jag nu begränsa mig till ansvar som ett moraliskt begrepp. Dessutom är det senare begreppet som är speciellt relevant för mitt syfte. Det första villkoret för att någon är moraliskt ansvarig för en bestämd handling är att han/hon är pliktig att utföra den.

Villkor 1 för ansvar: att en person är moraliskt ansvarig för en bestämd handling innebär att personen är *moraliskt pliktig*, dvs. etiskt bunden att utföra den.

Det andra villkor för ansvar, som jag vill uppmärksamma här, är relaterat till den handlande personens *möjlighet* eller förmåga att utföra en bestämd handling. Detta villkor återges på engelska med uttrycket ”*Ought implies can*”, dvs. att ”Man bör göra något förutsätter att man kan göra det”. Att kunna utföra en handling förutsätter både frihet och motivation. Jag skall först säga något om frihet och sedan om motivation.

När man i etiska och/eller juridiska sammanhang talar om frihet brukar man skilja mellan *viljefrihet*, *valfrihet* och *handlingsfrihet*. En människas viljefrihet är hennes kapacitet eller förmåga att kunna tänka ut eller inse olika handlingsalternativ. Hennes valfrihet är hennes kapacitet eller förmåga att kunna välja mellan ett handlingsalternativ bland två, flera eller många handlingsalternativ. Hennes handlingsfrihet är hennes faktiska möjlighet att kunna förverkliga det valda handlingsalternativet. Viljefrihet och valfrihet är en nödvändig förutsättning för handlingsfrihet. Om friheten i dessa tre olika men relaterade betydelser inte föreligger hos en person kan inte personen anses vara ansvarig för vad han/hon gör, har gjort

⁷ I teologisk terminologi kallas en prisvärdig handling för en överloppsgärning.

eller försummat att göra. Ett grundläggande antagande bakom detta tankesätt är att det finns en stor skillnad mellan en naturhändelse och en mänsklig handling. Naturhändelser, t ex naturkatastrofer, förutsätter naturlagar som fungerar mekanistiskt, medan mänskliga handlingar, t ex att hjälpa eller att skada någon, förutsätter mänsklig frihet. Det betyder att utan frihet inget ansvar. Härmed är givet det andra villkoret för ansvar, nämligen:

Villkor 2 för ansvar: Ett nödvändigt villkor för att en person är moraliskt ansvarig för en bestämd handling är att personen *har frihet* (dvs. handlingsfrihet⁸) att utföra den.

Professor Harald Ofstad, definierar en persons handlingsfrihet som personens ”makt att handla annorlunda”.⁹ Ur denna synvinkel är en persons handlingsfrihet beroende av dels omständigheter i personens hälsotillstånd och livshistoria, personens kunskap och karaktär, dels i hans/hennes omgivning, t ex frånvaron av tvång och tillgång till saker och ting som anses vara värdefulla för mänsklig välfärd. Med andra ord, kan det som Ofstad kallar en människas makt att kunna handla annorlunda innebära olika faktorer som gör henne i stånd att handla. Vad slags faktorer de är och hur många de är kan variera från situation till situation.

Ett tredje nödvändigt villkor för moraliskt ansvar är personens motivation eller drivkraft för att utföra en bestämd handling. Med motivation menas här önskan och lust att utföra rätta handlingar i allmänhet, och att utföra ens plikter i synnerhet. Detta villkor är nödvändigt därför att ibland kan en människa vara fri och veta att hon är ansvarsförpliktad att utföra en bestämd handling, men samtidigt önskar hon att inte göra den, eftersom hon inte är motiverad (dvs. inte har lust) att göra det. (Jfr ”Det goda som jag vill, gör jag inte, men det onda som jag inte vill, det gör jag”, Rom. 7: 14ff). Aristoteles hävdar att det är bara en moraliskt dygdig person som kan och önskar att utföra sina plikter med glädje och förblir glad efter att ha gjort det.¹⁰ Mot denna bakgrund kan vi formulera det tredje villkor som:

Villkor 3 för ansvar: Ett nödvändigt villkor för en persons moraliska ansvar för en bestämd handling är att han/hon är *motiverad* att utföra den, även om den skulle strida mot hans/hennes intressen på kort eller lång sikt.

Ett fjärde villkor för ansvar, som jag vill ta upp här, är att ansvar är beroende av juridiska eller etiska normer (givna genom regler och principer) som är förpliktande för en, några eller alla människor. Exempel på etiska normer som anses uppfylla detta krav är: ”*Man skall icke dräpa oskyldiga människor*”, ”*man skall tala sanning*”, ”*man bör hjälpa en människa i nöd*”, ”*man bör infria sina löften*”, ”*man bör respektera andras integritet, värdighet och rättigheter*”¹¹, etc. Utan denna typ av normer kan man inte avgöra huruvida en person är ansvarig eller inte, för vad hon gör. Sådana normer utgör motstockar eller kriterier för vad som är gott eller ont, rätt eller orätt, tillåtet eller otillåtet.

⁸ Observera att handlingsfrihet förutsätter vilje- och valfrihet.

⁹ Ofstad, Harald. *Ansvar och handling. Inledning till moralfilosofiska problem*. Stockholm: Prisma 1982, sid 123.

¹⁰ Enligt Aristoteles ”Endast när den handlande således gläds över si handling föreligger dit i egentlig bemärkelse en moralisk riktig handling ... Man gör därför människan en tjänst när man i uppfostran ger henne den rätta karaktären, dvs. att finna behag och glädje av rätt saker. Idealet är den människan som alltid gör vad som hon bör göra, därför att hon önskar att göra det” (Lübcke, Poul (red.), *Filosoflexikonet*, Stockholm: Forum 1993, sid 42).

¹¹ Obs att de mänskliga rättigheterna är varje människas grundläggande rättigheter och de är primärt moraliska eller etiska rättigheter. Jfr Dower, Nigel, *An Introduction to Global Citizenship*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2003, sid 55.

I ett **globalt** perspektiv talar man om ett *globalt ansvar* som en förpliktelse att främja och öka de goda och rättvisa i världen. Detta förutsätter att man dels älskar allt liv, framför allt det mänskliga, dels att det existerar en *global etik*. Den senare grundas på globala etiska normer, dvs. normer som är tillämpbara och förpliktande för alla människor i alla tider och i alla länder eller kulturer.¹² Låt oss formulera det senare villkoret för ett globalt ansvar:

Villkor 4 för ett globalt ansvar: Ett globalt moraliskt ansvar grundas på universella etiska normer och på en universell människosyn som innebär att alla människor är likvärdiga och har samma grundläggande rättigheter, nämligen de mänskliga rättigheterna.¹³

Ett globalt ansvar är viktigt för att bli förverkliga följande mål:

- 1) Att implementera och försvara mänskliga rättigheter
- 2) Att åstadkomma en rättvis fördelning av jordens resurser¹⁴
- 3) Att utgöra en nödvändig betingelse för framtida generations existens och överlevnad.¹⁵
- 4) Att fungera som ett nödvändigt medel för bekämpning av den globala ekologiska krisen och klimatförändringen.¹⁶
- 5) Att utgöra en grund för någon form av global djuretik.¹⁷

Traditionellt och i mer än två tusen år har man i Västvärlden betraktat etiska normer som globala, dvs. universella och allmängiltiga.¹⁸ Idag ifrågasätter man existensen av universella etiska normer och det finns moral filosofer och moralteologer som anser att det inte finns allmängiltiga normer.¹⁹ Man hävdar istället att alla etiska normer är relativa, dvs. beroende av bestämda kulturer i en bestämd tid och på en bestämd plats på jorden. Detta leder oss till vad jag vill kalla:

5. Västerlänningars paradoxala situation i vår postmoderna tid

Jag menar att människor i Västvärlden framför allt i Europa och USA, lever idag i en paradoxal situation som kan beskrivas på följande sätt. **Å ena sidan** försvarar man en

¹² Obs i en etisk norm ingår alltid en eller flera värden. Text i normen "Man bör tala sanning", ingår värden "sanning", medan i normen: "Man bör respektera en annan människas autonomi, integritet människovärde och rättigheter", ingår fyra värden, nämligen: autonomi, integritet, människovärde och rättigheter. Det kan sägas att normen försvarar värden, men värden är normens grund.

¹³ De mest fundamentala mänskliga rättigheterna är: rätt till liv, rätt till frihet (civila, ekonomiska politiska och kulturella fri- och rättigheter) och rätt till trygghet, jfr art 1, 2 och 3 i FN's Universella deklaration om mänskliga rättigheter av den 10.12.1948)

¹⁴ Punkterna 1) och 2) kan betraktas till sammans, d.v.s. att uppnå 2) är en konkretisering av 1) (jfr Sen, Amartya, "The right not to be hungry". I: Fløistad, Guttorm (red.): *Contemporary Philosophy. A new survey*. The Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1982:243–360, sid 347.

¹⁵ Se Donnelley, Strachan, "Natural Responsibilities. Philosophy, Biology, and Ethics in Ernst Mayr and Hans Jonas". *Hasting Center Report, July-August 2002*: 336-43.

¹⁶ Hovi, Jon, "Klimapolitiska strategier og etikk". I: *Internasjonal politikk*, vol. 59, nr. 2, 2001:153-198; Bugge, Hans Chr., "Miljøvern og menneskerettigheter". I: *Aftenposten av den 26.11.1998 (Kronikk)*.

¹⁷ Motmann, Jürgen, "L'ethiques des grande religions et les droits de l'homme." In: *Concilium. Revue internationale de théologie* 1999: 141-156, p. 152f.; Bugge, Hans Chr., "Miljøvern og menneskerettigheter". *Aftenposten (kronikk)* den 26.11.98

¹⁸ Med detta menas att dessa normer är tillämpbara på alla människor och främjar allas välfärd, oavsett deras kulturella ursprung. Jfr I Kants kategoriska imperativ. Det bör observeras att "att en norm är universell" (global) behöver inte betyda att den förekommer överallt i världen eller att alla människor faktiskt inser dess förpliktande giltighet och accepterar den.

¹⁹ Se Barbosa da Silva, A och Ljungquist, M, *Vårdetik i ett mångkulturellt Sverige. En teoretisk och empirisk analys av några nödvändiga villkor för en öppen – holistisk vård i ett pluralistiskt samhälle*. Lund: Studentlitteratur 2003, sid 112ff.

obegränsad tolerans, försvarar man sanningsrelativism, kunskapsrelativism och normativ etisk relativism.²⁰ Den senare hävdar att olika folkgrupper, etniska grupper, dvs representanter för olika kulturer har sina egna etiska uppfattningar och att dessa inte kan gälla – inte är giltiga – tvärkulturellt.²¹ I mer konkreta termer, Vad etisk relativism går ut på är att alla människor skall vara toleranta och bör följa huvudnormen: Var och en blir salig på sin tro”, vilket betyder ”lev och låt mig leva.” Kritisera mig inte och fördöm inte mina handlingar, eftersom det som är rätt för dig i din kultur behöver inte vara rätt för mig i min kultur. I detta perspektiv anses globalisering vara en ny form för västlig *imperialism*. Detta kan vi kalla för den post-moderna, *relativistiska och egoistiska grundhållningen*.

Å andra sidan finns det en stor iver att försvara varje människas, varje lites grups och varje nations grundläggande rättigheter. Och man anser att globalisering är en stor välsignelse tack vare dess positiva effekt på global utveckling. Detta kan vi kalla för en *altruistisk och solidarisk hållning*.

Dessa två etiska grundhållningar är oförenliga med varandra. Den egoistiska och relativistiska hållningen lämnar ingen plats för en sociaetik och den kan skapa ett socialt kaos som kan leda till en katastrof, av följande skäl. Om varje människa skall vara maximalt fri i etiskt hänseende utan förpliktelser till andra, kan det leda till allas krig mot alla.²² Om etiska normer är relativa, dvs. absolut beroende av kulturer, så att det inte kan finnas globala etiska normer, då är det meningslöst att tala om en global rättvisa och en rättvisare värld. Om var och en kan och bör bli salig på sin tro – som post-modernismen hävdar -, då bör inte de nordiska länderna anstränga sig för att skapa en rättvisare värld. Ty när man talar om en rättvisare värld förutsätter man att det finns ett kriterium, dvs. en internationell måttstock för att bedöma vad som bör anses vara en rättvisare värld.

Ett sätt att lösgöra sig från denna post-moderna paradox, är att vara mer optimistisk och förklara vår situation på följande sätt.

I vår värld idag finns det två grupper av människor. En av dem följer den postmoderna filosofin som är präglad av den egoistiska grundhållningen och den normativa etiska relativismen.²³ Denna grupp anser att människor som tillhör en kultur inte skall påverka, kritisera, bedöma eller fördöma människor som tillhör andra kulturer, eftersom de saknar adekvata moraliska kriterier (bedömningsgrunder) för att kunna göra det. Denna grupp av post-moderna människor önskar visserligen att världen skall bli bättre, dvs rättvisare. Men de ger inga generella normer för att förbättra den, eftersom de anser att det inte finns generella etiska regler tillämpbara på alla eller på de flesta människorna.

Den andra gruppen av människor som finns i Västvärlden idag tror fortfarande på existens av allmänna etiska normer tillämpbara på alla människor. Den gruppen tror exempelvis att: ”att tala sanning”, ”att förverkliga en global rättvisa”, ”att hjälpa en människa i nöd” och att icke dräpa en oskyldig människa” är universella etiska normer. Vidare tror den gruppen på altruism och solidaritet bortom det egna landets gränser. Människor som tillhör denna grupp,

²⁰ För begreppet sanningsrelativism, se Groothuis, Douglas, *Truth Decay. Defending Christianity against the challenges of postmodernism*. London: InterVarsity Press 2000.

²¹ För mer om detta se Barbosa da Silva *et al.* 2003, sid 210ff och 217ff.

²² Jfr filosofen Thomas Hobbes i *Filosoflexikonet* av Lübcke, Poul (red.) Stockholm: Forum 1993, sid 232.

²³ För skillnaden mellan kulturrelativism. Deskriptiv etisk relativism, normativ etisk relativism och metaetisk relativism jfr Frankena, W. F. *Etik*, 1980, Lund: studentlitteratur, sid 103ff; Barbosa da Silva, A *et al.* *Vårdetik för ett mångkulturellt Sverige. Ett teoretisk och empirisk analys av några nödvändiga villkor för en öppen – holistisk vård i ett pluralistiskt samhälle*. Lund: Studentlitteratur, sid 210-217.

skapar projekt och gör rekommendation för hur man skall förändra denna värld till en rättvisare värld.

Eftersom jag själv tillhör den senare gruppen - därför att jag tror att exempelvis sanning och rättvisa är universella värden -, skall jag koncentrera mig på den, när jag nu skall tala om att fördela ansvar (förstås bland dem som har en global rättvissekänsla). Vidare menar jag att den som förnekar existensen av universella etiska normer – som normativa etiska relativisterna gör -, måste acceptera följande handlingar när de sker utanför sin egen kultur: *rasism, förföljelse, incest, pedofili, dödstraff, mord, kvinnoförtryck, änkebränning, kannibalism, terrorism, tortyr, etc.* Alla vi som tror på existensen av allmängiltiga etiska normer bör fördöma dessa och liknande onda, dvs. etiskt förkastliga handlingar

Att rättvist fördela ansvarsförpliktelser mellan i-länder och u-länder

När man skall fördela ansvar för skapandet av en rättvisare värld, bör man skilja mellan följande ansvarsförpliktande aktörer: Bistånd givande stater, biståndsmottagande stater, icke politiska organisationer som förmedlar olika slags hjälp, som WHO, Rädda Barn, Röda Korset och i princip alla enskilda individer som direkt eller indirekt berör av bistånd.

På *statlig och organisationsnivå* bör de mänskliga rättigheterna fungera som övergripande etiska normer. På *individnivå* bör den gyllene regeln, fungera som etisk norm. Den GR förekommer i en positiv form som innebär ”Allt som du vill att andra skall göra mot dig skall du göra mot dem”.²⁴ Den GR förekommer också i en negativ form som innebär ”Allt som du icke vill att andra skall göra mot dig skall du icke göra mot dem”. Det är den negativa form som bör användas som global etiskt norm, eftersom den är lättare att följa och den tycks förekommer i de flesta religioner och kulturer. För många typer av handlingar kan man uppfylla den gyllene regeln negativa formen utan att göra någonting. T ex ”jag dräper icke någon”, ”stjäl icke”, ”jag ljuga icke”, ”jag begår icke äktenskapsbrott” etc. Således genom att inte handla kan man uppfylla normen ”Det jag icke vill att andra skall göra mot mig, skall jag icke göra mot andra”.²⁵ Detta är en norm som alla kan uppfylla. Om alla gör det blir världen en bättre plats att leva. Men om alla uppfylla den gyllene regeln positiva formen blir världen ännu bättre, tror jag. Med andra ord, gäller det att man handlar så att man alltid tar hänsyn till såväl sin egen välfärd och sina egna rättigheter som andras välfärd och rättigheter.

Tanken att de nordiska länderna bör medverka för att skapa en rättvisare värld är prisvärdig och nödvändig. Om de nordiska länderna gör det, tar de sitt rättmätiga ansvar för en positiv utveckling av världen. Men detta ansvar bör inte vara *paternalistiskt*, även i dess bästa mening, som t ex goda föräldrars ansvar för sina barn. Jag menar att ansvaret för en rättvisare värld bör vara en funktion av det som på engelska kallas ”partnership”. Partnerskap syftar på ett förhållande grundat på ömsesidig respekt och ömsesidig förpliktelse. Det betyder att de som utgör parter/partner i ett partnerskap har någon form av en etisk kontrakt mellan sig som gör att de kan förvänta vissa positiva förpliktande handlingar och attityder från varandra.

Till exempel *motivet* för stöd från Norden till de fattiga länderna bör grundas på en humanistisk och universell människosyn, enligt vilken har alla människor samma människovärde och samma grundläggande rättigheter, dvs. de mänskliga rättigheterna formulerade i 30 artiklar av FN den 10.12.198. De mänskliga rättigheterna är enligt min

²⁴ Jfr Matt. 7:12.

²⁵ För olika tolkningar av den gyllene regeln se: Barbosa da Silva, António, ”Relationen mellan dogmatik of etik. En analys av det dubbla kärleksbudets dubbla plikter, deras inbördes relation och funktion kristen etik”. I: *Misjon og teologi 1998/ 199, 5/6 årgang*. Misjonshøgskolens Forlag, 2001: 115 – 153.

mening globala etiska normer som alla bör följa och som främjar allas intressen och välfärd utan att skada någon.²⁶

I ljuset av detta bör mottagarländerna förplikta sig för att använda det mottagna stödet för att förverkliga de mänskliga rättigheterna i sina egna länder och att respektera dem överallt i världen. På detta sätt kan både U-länderna och I-länderna medverka till att skapa en rättvisare värld.

Vid bedömning av I- och u-ländernas grundhållning i förhållandet till varandra bör de fyra ovannämnda villkoren för moraliskt ansvar användas som kriterier. Det är framför allt viktigt att betona handlingsfrihet som kriteriet för ansvar. Det kan hända att I-länder måste vara fördragsamma med U-länderna om de förra upptäcker att de senare inte alltid har handlingsfrihet i betydelsen av att ”*ha i sin makt att handla annorlunda*”, t ex där bistånd inte används på ett ansvarsfullt sätt.

Som slutord kan vi, med filosofen Robert Nozicks ord, säga: ”Det er ting som ikke kan gjøres mot folk uten å krenke deres menneskerettigheter og det er ting som skal gjøres for folk dersom deres menneskerettigheter ikke skal krenkes”.²⁷

Exempel på det som vi icke kan göra mot folk utan att kränka dem

a) Vi bör icke vägra att hjälpa folk i nöd för att inte kränka deras mänskliga rättigheter (t ex rätt till liv, hälsa, mat, trygghet, etc).

Exempel på det som vi skall göra mot folk för att icke kränka dem

b) Vi skall behandla folk rättvist och med respekt för att inte kränka deras integritet och värdighet.

Utsagorna **a)** och **b)** ovan kan ses som globala etiska normer som sätter gränser för globaliseringens negativa aspekter.²⁸

I sin medverkan att skapa en rättvisare värld bör de nordiska länderna ta det globala ansvaret och de mänskliga rättigheterna på allvar, tillämpa det på sig själva och inspirera andra stater och internationella organisationer att göra det. Om man gör det bekämpar härmed man globaliseringens negativa aspekter samtidigt som man medverkar till att främja dess positiva aspekter, vilket kan göra att man bli uppfattad som en moralisk förebild för människor i såväl i-länderna som i u-länderna. Detta etiska ideal bör de nordiska länderna ha i sikt i all sin strävan att skapa en rättvisare värld. På det individuella planet bör vi, som världsmedborgare, handla så att vi alltid tar hänsyn till såväl vår egen välfärd och våra egna rättigheter som andras välfärd och rättigheter. Detta är att följa den gyllene regeln som en globalt etisk norm.

Sverige, Grästorps den 08.08.04

António Barbosa da Silva

Professor i Etik och vetenskapsteori vid HiS (antonio.b.dasilva@his.no); Professor i systematisk teologi vid MHS (antonio.b.silva@mhs.no)

²⁶ Ibid. Tore Lindholm, Tore.: ”Menneskerettighetene – universelle føringer for moral og politikk?” I: *Humanist. Tidsskrift for livssynsdebatt*, nr. 1, 2004:40-47.

²⁷ Enligt Tore Lindholms återgivning i artikkel: ”Menneskerettighetene – universelle føringer for moral og politikk?” I: *Humanist. Tidsskrift for livssynsdebatt*, nr. 1, 2004:40-47, sid 42.

²⁸ Jfr Rieger, Elmar and Stephan Leibfried, *Limits to Globalization*. Cambridge: Polity Press, 2003, sid 296ff; Hernes, Hans-Kristian, ”Demokratisk styring – er det mulig I globalisert verden?” *Internasjonal politikk*, vol. 59, nr. 2, 2001: 153-177.